

על האריכות בקרבנות הנשיאים

פרק ז' בספר במדבר שהוא הארוך ביותר בתורה ומצוי בפרשה הארוכה ביותר בתורה מפליא מאוד. קשה להבין את הצורך בחזרה המוחלטת! שתיים עשרה פעמים של הנוסח: "ביום ה... נשיא לבני... קרבנו...", לכאורה מספיק היה לומר: "ויקריבו איש איש את קרבנו... ביום הראשון נשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב, ביום השני נשיא לבני יששכר נתנאל בן צוער..." ולפרט את מרכיבי הקרבן במקריב הראשון או באחרון?

לא רבות דנו בכך המפרשים וגם דבר זה דורש דיון. להלן נציג כמה דרכים מוכרות ודרך חדשה שלדעתנו מתחייבת מהקשרי הכתובים כדי לנסות להסביר את הדבר.

ההסבר בדרך הדרש

על פי מדרש רבה על הפרשה (פרי יג-יד), שגם הוא הארוך ביותר הקיים על נושא אחד, אינו דומה קרבנו של נשיא זה לקרבנו של חברו, גם אם בשניהם מופיעה אותה "קערת כסף שלושים ומאה משקלה" או אותו "פר בן בקר". המדרש טוען, שגם אם המופע בכתובים הינו זהה, כוונת כל נשיא שבט בכל פרט שהביא הייתה שונה. ישנם נשיאי-שבטים שהכוונות אותן מייחס להם המדרש נראות מתאימות, כדוגמת: המלוכה ליהודה; התורה ליששכר; ההסכס עם זבולון המופיע בכוונת נשיא יששכר²; כוונת נשיא ראובן הבכור, העוסקות באבי השבט; וכמוהו נשיא מנשה העוסק ביוסף; ונשיאי בנימין ודן הרומזים בכוונותיהם על עתידות שבטיהם.

1. ההבדלים העדינים קיימים רק בפתיחת שני התיאורים הראשונים: "ויהי המקריב ביום הראשון את-קרבנו נחשון בן-עמינדב למטה יהודה וקרבנו... ביום השני הקריב נתנאל בן-צוער נשיא יששכר הקרב את-קרבנו... בכתוב המלא של המילה עתודים בקרבן נחשון. על הסיבה להבדלים אלה ראה במדרש במד"ר פי"ג ט-יב טו-יז, ספרי נשא נא, נב, ובצורה מקורית בפירוש אור החיים לרי חיים בן עטר (1696-1743) על פסי יב.
2. "זכה זבולון להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה, לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חברו של יששכר" (במד"ר י"ג, יז).

קשה יותר להבין את נימוקי המדרש המקשר את כוונות נשיא שמעון למעשה המשכן; את כוונות נשיא גד ליציאת מצרים; או מדוע אפרים שהוא נכד, רומז יתר על דודיו - ליעקב; מדוע נבחר דווקא אשר לרמוז על בחירת עם ישראל; ומדוע דווקא נפתלי רומז לאבות ואמהות האומה?

ההסברים בדרך המסר והמוסר

הרמב"ן (1194-1270):

"כי הקב"ה חולק כבוד ליריאי וכומו שאמר: 'כי מכבדי אכבד' והנה הנשיאים כולם ביום אחד הביאו הקרבן הזה שהסכימו עליו יחד, ואי אפשר שלא יהא אחד קודם לחבירו וכבד את הנקדמים בדגלים בהקדמת ימים, אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם ולהזכיר יומו של כל אחד... כי יהיה זה קיצור בכבוד האחרים. ואחרי כן חזר וכללם, להגיד שהיו שקולים לפניו יתברך" (ז', יב). כלומר: מסר רוחני לדור ההוא ולדורות הבאים צפון בפרשה זו: כבוד הזולת וגדולת הנשיאים.

מבחינה חשבונית אי אפשר להשוות יום לחבירו שהרי כל יום הינו בעל מיספור משלו ומאחר שנדרש סדר להקרבה, הכתיב אותו סדר המסע³ (בפועל, התורה התגברה גם על מכשול זה ע"י הכללת כל המוקרב בסוף). לעומת זאת, את השיויון באיכות מתנות הנשיאים ומטרתם הטובה שהתקבלה ע"י ה', כן אפשר היה להציג וכך עשתה התורה.

הרלב"ג (1288-1344):

"להורות שכלם היו שווים בזה לא היה יתרון לאחד על חבירו שכל אחד מהן התעורר מעצמו לזאת הנדבה" (ז', י). גם הרלב"ג בהסתמך על הספרי (נשא יג) מציג את איכות הנשיאים שכיוונו כלם בדיוק לאותו קרבן, כמסר שהאריכות באה להעביר לנו.

רבי יצחק אברבנאל (1437-1508):

"שהיה זה מהם עצה יעוצה כדי שלא יהיה ביניהם לא קנאה ולא תחרות... שבאה התורה להעיד שהיה קרבן הקטן שבנשיאים גדול ורם כמו הנכבד בהם" (במדבר ז', אמצע ד"ה 'ואמנם'). כלומר: קיים כאן מסר פסיכולוגי-רוחני (לדורות, או אולי רק לדור ההוא?) על חכמתם של הנשיאים שרצו למנוע מחלוקת בעם המחולק לשנים עשר שבטים שונים, ועל כך שבעיני ה' כל השבטים שווים.

3. פרט זה עי"פ רש"י בפסי יט.

הרב שמשון (בן) רפאל הירש (1808-1888):

"בחנוכת המזבח הם ביטאו את יחסו של השבט הפרטי למקדש הכללי של העם והם ביטאו יחס זה בלב אחד ובעצה אחת" (ז', יב). כלומר: מסר דתי צפון כאן. ע"י הצגת השיוויון המוחלט של הגישה אל הקודש משתמעת ההכנעה הראויה כלפיו.

הרב זלמן סורוצקין (1811-1866):

"שדברה תורה בשבחם של הנשיאים שהשני לא הוסיף על הראשון והשלישי על השני וכן כולם, ולא כדרך אנשים הרגילים באופנים כאלה במעמד כל ישראל להתפאר בנדיבות ליבם ולהראות לכל כי עולים המה על חבריהם והם לא עשו זאת. ומכיוון שאם היה השני מוסיף על הראשון היה הכרח לפרוט את נדבתו, לא רצה הקב"ה שבשביל שעשה השני דבר הגון ולא התחרה עם תבירו, יפסיד ולא יהיה קרבנו כתוב בפרוט בתורה" (ז', יח).

ניכר שהרי סורוצקין זצ"ל דיבר מגורונו של אדם שהיה עסקן ציבור, (הוא היה ראש אגו"י לאחר הקמת המדינה) ורצה ללמדנו מסר חברתי-חינוכי. אירוע שכזה במעמד כל העם יכל ליצור מאבקי כבוד סמויים, ובאה התורה לספר בשבחם של הנשיאים שלא נהגו כך והשוו איש את קרבנו לקרבן רעהו כפי שסיכמו (כך בספרי שם), אשר על כן זכו קרבנות כולם להיכתב בפירוט.

הצעתנו בדרך של קריאת הכתובים בהקשרם

אריכות רבה עוטפת את כל הפרשיות הקשורות בהקמת המשכן⁴, בפרקים בויקרא העוסקים בימי המילואים אף מדגישה התורה את העובדה שהעם התקהל לחזות בקורה. כך בתחילתם: "ותקהל העדה אל-פתח אהל מועד" (ח', ד). כך בבוקרו של היום השמיני: "ויקרבו כל-העדה ויעמדו לפני ה'" (ט', ה). וכך במהלך יום זה: "ויבא משה ואהרן אל-אהל מועד ויצאו ויברכו את-העם וירא כבוד-ה' אל-כל-העם ותצא אש מלפני ה' ותאכל על-המזבח את-העלה ואת-החלבים וירא כל-העם וירגו ויפלו על-פניהם" (ט', כג-כד).

4. שלושה עשר פרקים בספר שמות (כ"ה-לא, לה-מ) עוסקים בתהליך הקמת המשכן בפירוט יתר. ציווי ימי המילואים וביצועם מתוארים באריכות בשמות כ"ט וביקרא ח. אירועי היום השמיני - א ניסן* מופיעים הן בשמות מ', הן בויקרא ט', יא והן בפרקנו הפותח ב"ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" (על הצורך בשלשתם הנובע מן הבדלים בנייהם ראה יואב ברזילי ואחרים (עורכים), במדבר-דפים למעיין ולמורה אלון שבות תשס"א, עמ' 23).

* לגבי זיהוי היום השמיני - א' ניסן, זו דעת רוב הפרשנים ע"פ הספרי (נשא מד) והסיפרא (צו, מכילתא דמילואים א). אב"ע טוען שהיום הוא ח' ניסן (אב"ע הארוך, שמות מ', ב) וראה דיון בנושא אצל אלחנן סמט, עיונים בפרשות השבוע, בראשית שמות - סידרה שנייה, י-ס תשס"ד, עמ' 405-407. אברבנאל בתחילת פירושו לפרק ז' טוען, שמוכרח להיות שהקרבנות התחילו לאחר מנין העם במהלך חודש אייר, אשר על כן ההצעה שתוצע להלן לא תואמת לדרכו.

מטרת התורה בכך היא כנראה להראות את מעורבות העם שליווה בכליון עינים את כל האירוע שמבחינתו הוא גם התגשמות החלום למקדש בעל זהות עצמית אחרי השיעבוד לאלילות מצרים, וגם תיקון הקשר עם ה' שנפגס בחטא העגל.

נראה שהדברים נובעים אלו מאלו: האריכות רוצה לבטא את החשיבות הדתית של המשכן אך גם להציג בפנינו את מעורבות העם בתהליך. ואכן, החל מן הרגע שבו העם מצטווה להקים את המשכן הוא עושה זאת בהתלהבות רבה⁵. ביום השמיני קרה האסון של מות בני אהרן. בהתחשב בתהליך הציפיה הגדול ובהתפרקות המתח שקרתה עת ירדה האש מן השמים ואכלה את הקרבנות מעל המזבח (ט', כד), סביר להניח שהיה זה משבר עצום, כעין סטירת-לחי האומרת שכל המאמץ היה לשווא. מאחר שכך, נזקק העם לעבור תהליך שיקום ממכה זו וכנראה שתיאור שנים עשר ימים אלה הוא הביטוי שנתנה לו התורה. לו היתה התורה מסתפקת ברשימת המקריבים, לא היה הקורא חש שיש כאן שנים עשר יום שיש להם מסר מיוחד גם לעם הצופה-הפסיבי, עתה - עם אריכות זו, הדבר מורגש. העובדה שבכל יום מימים אלה הקריב כל נשיא את קרבנותיו שהתקבלו ברצון ולא ירדה שוב אש-אוכלת אדם מן השמים, היוותה את תהליך השיקום של העם, וזהו לדעתנו עניינו של הפרק ומטרתה של האריכות.

אך יתכן שרעיון נוסף יש כאן: להלכה איננו אומרים תחנון בחודש ניסן בעיקר בזכות שנים עשר ימים אלה שבצירוף לימי הפסח הופכים את רובו של החודש לימי חג⁶, הווי אומר שאנו מכירים בימים אלה כימים של חג ואיזהו? כנראה שאכן לדור ההוא היה אי ניסן⁷ חגו של שבט יהודה, ד' ניסן חגו של שבט ראובן וכן הלאה... מנקודת מבטנו היום הדברים נראים כאריכות יתר, אך לו היינו קוראים את המקרא מנקודת מבטם של העבדים שהפכו זה עתה לעם המורכב מתריסר שבטים, היינו יכולים לחוש בגאוותו של כל שבט החוזה בנשיאו מקריב את קרבן השבט, וכנראה שגם תיאור חגם של כל השבטים מסתתר באריכות זו⁸.

5. ע"פ המדרש, מוכיחים על כך קצב התרומה "לשני בקרים הביאו את כל נדבות המשכן" (תנחומא תרומה ד) למרות הקושי שבאיתור חומרי בניה וצבע בתנאי מדבר, וקצבה המהיר של העבודה שלקחה לדעת ר' חנינא תשעה שבעות בלבד (ילקו"ש מל"א, ו), ולדעות אחרות במדרש ארבעה וחצי או חמישה חודשים (תנחומא פקודי, יא).

6. כך מנמק בעל המ"ב בס"ק ז (ועוד נושאי כלים של השו"ע) את ההלכה שנפסקה בשו"ע או"ח תכט סעי' ב.

7. ראה דיון על השאלה האם התחילה ההקרבה בשני לחודש? בפירושו של שמואל הלוי מקעלין (1738-1827) בעל מחצית השקל על השו"ע בס"ק ג שם (לעיל הערה 6).

8. ואם ישאל השואל: מדוע לא אומרת התורה רעיונות אלה בפירושו? יאמר לו שהמורגל בשפת המקרא יודע שלא תמיד מזכירה התורה תאריכים ושמות וכשעושה זאת התורה היא רוצה לציין חשיבות התאריך או השם. כאן כידוע יש כותרת מספרית לכל יום ונשיא המהווה נושא לכל פרשיית יום (כל השמות מוזכרים גם בסיכום כל פרשיית יום) - כך שיש בסיס איתן לומר שאכן רמזה התורה הן על חשיבות התאריכים והן על חשיבות השבטים כפי שהוצע.